

Het linkse verhaal bestaat niet meer

foto's Hollandse Hoogte

foto maarten hartman

verval | De neergang van links raakt niet alleen de PvdA, en is niet van recente datum. Is er nog toekomst voor een brede linkse volkspartij?

HANNE OBBINK

Vroeger, ja. Vroeger stemde mevrouw Wendel altijd op de PvdA. "Dat kreeg je van huis uit mee. Maar dat is niet meer zo." Mevrouw Wendel (86) wandelt op de dag na de verkiezingen met haar rollator door de buurt waar ze woont, Tuindorp Oostzaan in Amsterdam-Noord. Lekker weer, ze woont hier fijn, niets aan de hand. En die verkiezingen? Ach...

Vroeger, ja, vroeger was Tuindorp Oostzaan een rood bolwerk. De wijk, grotendeels gebouwd in de jaren twintig, was vooral voor bedoeld voor havenarbeiders die werkten op de werven aan het IJ. En die stemden vanouds op een linkse partij.

Maar dat is veranderd. Nog steeds wonen hier veel mensen met een laag inkomen en de instroom van allochtonen is grotendeels aan dit deel van de stad voorbijgegaan. Maar rood is deze buurt niet meer. Ja, de SP is hier iets groter dan elders in de stad. Maar veel groter nog is de PVV. In heel Amsterdam stemde woensdag bijna 7 procent op Wilders, in Amsterdam-Noord was dat een kleine 16 procent. De cijfers per buurt van afgelopen woensdag zijn nog niet bekend, maar twee jaar geleden, bij de Statenverkiezingen, kreeg de PVV in Tuindorp Oostzaan ruim 23 procent van de stemmen, meer dan in welke andere Amsterdamse buurt dan ook.

"Het is een Wildersdorp geworden", zegt Daniël de Ruysse (36), die z'n twee hondjes uitlaat op een grasperkje aan de rand van de buurt. Hij woont al zijn hele leven in Tuindorp Oostzaan, en met plezier, hoor. "Maar de sfeer is iets harder geworden."

Mevrouw Wendel maakt zich er niet druk om. Zij stemt al jaren niet meer. "Ik zou niet weten op wie. Ze zijn allemaal hetzelfde: ze beloven van alles en ná de verkiezingen kan je doodvallen."

Derde weg

Agnes Jongerius zucht. Ze heeft een loopbaan van een kwart eeuw in de vakbeweging achter de rug, ze is nu Europarlementariër namens de PvdA en ze heeft wel een vermoeden wat mensen zoals die in Tuindorp Oostzaan beweegt.

"Misschien is het wel misgegaan onder Wim Kok, toen die de 'derde weg' insloeg, eind jaren tachtig. De gedachte was: we moeten de oude tegenstelling tussen kapitaal en arbeid overbruggen, de oude twistpunten achter ons laten. De paarse kabinetten, met PvdA, VVD en D66, waren daar een uitdrukking van. Daarmee is ook een beweging ingezet waarin de economie meer en meer als een gegeven werd beschouwd, niet als iets waarover politieke keuzes gemaakt kunnen worden. Hoogstens werden her en der nog wat scherpe kantjes afgeschaafd."

In Tuindorp Oostzaan en in Oost-Groningen of waar dan ook merken mensen wat daarvan de gevolgen zijn, zegt Jongerius. "Daar leven veel mensen in onzekerheid over hun baan, ze gaan van de ene flexbaan naar de andere, ze weten niet hoe ze aan vast werk moeten komen."

Of in Friesland, vervolgt ze, waar ze vorige week een groep vrouwelijke buschauffeurs sprak. "Die dreigen na twee tijdelijke contracten op straat te komen. Of ze krijgen een eenuurscontract, maar moeten wel veertig uur per week klaarstaan. Dat ligt aan de wet, zeggen ze dan, en aan Asscher en de PvdA. Ze zeggen niet: Dat ligt aan Arriva, hun busonderneming. En ze zullen ook niet snel zeggen: dit pikken we niet. Want ze denken: als ik goed m'n best doe, ben ik hopelijk die ene die een vast contract krijgt."

Verwachtingen temperen

Is dat 'misschien' een verklaring voor het verval van de PvdA, zoals Jongerius zegt? Merijn Oudenampsen, politicoloog aan de

universiteit van Tilburg, weet het wel zeker. Daags na de verkiezingen schreef hij op zijn eigen website een artikel onder de ironische kop 'Het grote succes van de PvdA'.

"De afgelopen twintig jaar heeft de PvdA aan haar aanhangers verteld dat zij hun verwachtingen moeten temperen", schrijft hij. "Dat een werkelijk linkse politiek niet mogelijk is." De overheid kan niet alles oplossen, was de boodschap. De zorg voor kwetsbaren, het klimaat, discriminatie, werkgelegenheid: laat het maar liever over aan de markt. En bezuinigingen zijn onvermijdelijk, er is geen andere keuze.

Politiek zoals de PvdA die voorstaat, is technocratisch geworden, betoogt Oudenampsen, en mensen zijn gaan geloven dat het inderdaad niet anders kan. "Het probleem is niet de falende communicatie van de PvdA", schrijft hij. "Het probleem is juist dat de PvdA haar kiezers overtuigd heeft. Dat ze 'realistisch' geworden zijn. Dat ze daarom überhaupt niet meer op links stemmen."

Ja, dat heeft alles te maken met de 'derde weg' van Wim Kok, voegt Oudenampsen er desgevraagd aan toe, en met de middenpositie waarop de PvdA sinds eind jaren tachtig mikt. "Sindsdien gaat de PvdA soms wat omhoog en soms omlaag, maar over de langere termijn is de trend neerwaarts."

Maar waarom wordt dat verlies van de PvdA niet goedge maakt door andere linkse partijen? Want ja, GroenLinks is deze week groter geworden dan ooit. Maar de SP bleef steken op veertien zetels. Deze drie partijen samen (of hun voorgangers) hebben sinds de jaren zeventig nog nooit zo weinig zetels gehaald als nu: 37.

"De SP heeft heel weinig inbreng in het debat over sociaal-economische kwesties", verklaart Oudenampsen. "Sowieso ging het daar in de campagne nauwelijks over. Van de PvdA is het begrijpelijk dat ze daar niet over

begon. Die presenteerde het kabinetsbeleid als hard, maar onvermijdelijk. Maar onder economen was dat beleid controversieel. En intussen ging het in de campagne over Kerst en het Wilhelmus."

De PVV heeft baat gehad bij het optreden van mensen als Frits Bolkestein en Paul Cliteur, die al jaren betogen dat de islam en de westerse cultuur onverenigbaar zijn, stelt Oudenampsen. "Dat heeft geholpen de PVV-standpunten geloofwaardig en begrijpelijk te maken. Maar zulke intellectuelen op sociaal-economisch terrein zijn er nauwelijks, en dat speelt de SP parten."

En GroenLinks? Dat heeft wél invloed op het debat, zegt Oudenampsen, het heeft bijvoorbeeld het klimaat op de agenda weten te zetten - al ging het daar in de campagne maar mondjesmaat over. "Maar GroenLinks is toch vooral een partij van hoogopgeleiden, zoals de SP vooral laagopgeleiden trekt. De klassieke functie van de PvdA was nu juist om die verschillende bevolkingsgroepen samen te brengen. Dat lukt nu niet meer, en dan wordt het moeilijk om het verloren terrein weer terug te winnen."

Klassieke tegenstelling

Zo'n brede volkspartij, dat is lastig geworden, zegt ook politicoloog Pieter Hilhorst. Hij was wethouder in Amsterdam en PvdA-lijsttrekker bij de raadsverkiezingen van 2014, maar vertrok toen zijn partij vernietigend verslagen werd. "Kijk ook naar de opkomst van Denk en 50Plus: elke groep haar eigen partij."

Dat komt ook doordat de klassieke tegenstelling tussen links en rechts niet meer overheersend is, stelt Hilhorst. "Die tegenstelling wordt doorsneden door een andere: die tussen internationaal georiënteerd enerzijds en cultureel conservatief aan de andere kant. Die twee tegenstellingen spelen de aanhangers van linkse partijen uit

elkaar, in de PvdA, maar ook in de SP."

Daar komt nog iets bij, vervolgt Hilhorst. "Altijd als links en rechts in één kabinet zitten, zoals de afgelopen vier jaar, zie je dat die culturele dimensie het debat gaat bepalen. En dan groeit het populisme."

Terwijl er intussen op sociaal-economisch terrein veel meer op het spel staat - daarover is Hilhorst het met Jongerius en Oudenampsen eens. "Dáár ligt de grootste bron van onzekerheid voor veel mensen, dát vinden ze heel belangrijk. Wilders doet daar niets mee, trouwens. Die vertolkt de woede daarover niet, hij gaat ermee op de loop."

Wil de PvdA er bovenop komen, samen met links als geheel - ook daarover zijn de drie het in grote lijnen eens - dan moet het over sociaal-economische zaken gaan, over werk en inkomen en over de rol van de overheid daarin. Dan moet er een 'emancipatieagenda' komen, zegt Hilhorst. En dan moet de PvdA af van de 'technocratische' aanpak, voegt Oudenampsen eraan toe, en ophouden te doen alsof het niet anders kan dan zoals de economie het voorschrijft.

Gaat dat gebeuren? Oudenampsen heeft er hard hoofd in. "Tot nu toe gaat het altijd als volgt: er wordt vastgesteld dat de PvdA ver van haar oude idealen af is geraakt, de oude retoriek rond 1 mei en Joop den Uyl wordt weer gebezigd. Maar een echte draai naar links wordt niet gemaakt. En die verwacht ik ook nu niet. Die hele generatie die het nu voor het zeggen heeft, met Dijsselbloem en Asscher, zit zó vast in dat instinct van de technocratische benadering..."

En dan nóg. Links moet opboksen tegen verregaande veranderingen in de verzorgingsstaat die doorwerken in de steun ervoor, en dat maakt het ingewikkeld om met klassieke linkse idealen een wenkend toekomstbeeld te schetsen. Dat zegt Evelien Tonkens, ooit Tweede-Kamerlid

voor GroenLinks en tegenwoordig als hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek bezig met onderzoek op het gebied van burgerschap.

"De klassieke verzorgingsstaat paste bij links, met een ruimhartige overheid die garant stond voor goed onderwijs en huisvesting en zorg en steun voor iedereen", zegt ze. "Maar die verzorgingsstaat is ingrijpend verbouwd. De steun van de overheid is niet langer onvoorwaardelijk. Die is alleen bestemd voor wie het echt nodig heeft en die moet je ook verdienen. Je bent zelf verantwoordelijk voor hoe het met je gaat en als je in de problemen komt, bijvoorbeeld omdat je zonder werk en zonder inkomen komt te zitten, is de allereerste vraag: heb je zelf wel genoeg gedaan om dat te voorkomen?"

Vertrouwen

En dat wringt, stelt Tonkens. Want de verzorgingsstaat gedijt alleen als mensen het vertrouwen hebben dat wie terugvalt op overheidssteun inderdaad genoeg heeft gedaan. "Dat vertrouwen in anonieme vreemden is makkelijk als je weinig van ze verwacht, zoals vroeger. Maar als je wél iets verwacht, wordt het lastig."

De onvrede die daarmee samenhangt, is tweeledig, betoogt Tonkens. "Mensen vragen zich af: maken anderen geen misbruik van overheidssteun? En als ze zelf die steun nodig hebben, zeggen ze: ja, maar ik heb hard gewerkt, ik heb er recht op. En daar is het migratievraagstuk nog bovenop gekomen. Mensen vragen zich af: hebben al die nieuwkomers wel recht op steun?"

Mét de klassieke verzorgingsstaat is ook het traditionele linkse verhaal verdwenen, stelt Tonkens. "Links doet er goed aan de overheid weer te omarmen en het onderlinge vertrouwen te versterken: medeburgers doen vaak heus wel hun best, alleen soms lukt het hen niet, soms hebben ze pech."

"En dat verhaal, met z'n grote rol voor de overheid, zie ik niet zo snel terugkomen."

Mevrouw Wendel is er wel zo'n beetje klaar mee. "Ik heb zorgen genoeg gehad in m'n leven", zegt ze. "Nu gaat het goed met me, en dat wil ik graag zo houden. Klinkt misschien egoïstisch, maar zo is het."

Daniël de Ruysse vindt de PvdA 'een heel goede partij, hoor'. Een tijdje geleden, toen hij zich inzette vóór een nette hondenuitlaatplek en tégen straatvuil, heeft hij alle partijen in het stadsdeel uitgenodigd om te komen kijken, vertelt hij terwijl zijn hondjes door het gras scharrelen. "En de PvdA was de enige die kwam." Kan best dat hij een volgende keer weer op de PvdA stemt. Maar deze keer is het het CDA geworden.